

Ezen TDK dolgozatot Drahos György (III. évfolyam) küldte be
Révkomáromból, 2005 évben.

A dolgozat Gazdaságtörténet c. tárgyból íródott.

A dolgozatot közzétételéhez a Leckekonyv.hu honlapon Drahos György írásban
hozzájárult.

Köszönjük!

Németország gazdasági megerősödése 1932-től a II. világháború kitöréséig

Németország az I. világháborúból vesztesen került ki, amelyet a célból robbantott ki, hogy elérje a gyarmatok újraelosztását. Németország is helyet szeretett volna a „nap alatt”. A Párizsi Békeszerződésben szigorú intézkedéseket hoztak egy újabb világháború elkerülése érdekében. Németországot teljesen leszerelték, területeket vesztett és hatalmas jóvátétel fizetésére kötelezték. Hogy Németország e jóvátételt fizetni tudja, valamint hogy gazdaságát fel tudja zárkóztani, az Amerikai Egyesült Államok kölcsönt nyújtott a Dawes- és Young-segélyek formájában. Az 1929-33-as világgazdasági válság is nagyon érzékenyen érintette Németországot, a Német Birodalmi Bank teljesen kiürült. Ekkor kerül Adolf Hitler hatalomra. Hogy mi volt politikai sikereinek záloga? Szakemberek szerint a szegénység és munkanélküliség. Ígéreteket tesz a német népnek, hogy gazdaságilag megerősíti az országot és javít a nép helyzetén. A munkanélküliség ugyanis nagy mértékű volt 1933 körül. Terve sikerül, Németország az erőszakos külkereskedelmi és gazdaságpolitika hatására megerősödik. Olyannyira, hogy az újra képes egy világháború kirobbantására.

Gazdasági és társadalmi nehézségek

A huszadik század negyvenes éveinek elején Németország munkaképes lakossága harmincmillió volt, ebből hat és fél millió munka nélkül volt. Hitler diktatórikus rendszert vezetett be, elsődleges célja volt Németország gazdasági megszilárdítása, amely az első világháború után magára volt hagyva. A munkanélküliség felszámolása is az egyike volt a hitleri kormány által hivatalosan meghirdetett első feladatoknak.¹

A Hitleri kormány berendezkedése és gazdaságszervezés

A gazdaság igazgatását és szervezetét a vezérelv (Führerprinzip) alapján szigorúan centralizálták, ez az adott területen a feladatok végrehajtásáért felelős „főhrerek”. egyszemélyi vezetésére épült, a „legfőbb vezértől”, Hitlertől kezdve a különböző szintű „vezéreken” keresztül az egyes üzemek vezetőivel bezárólag. Gazdasági téren Hitler első teljhatalmú megbízottja dr. Hjalmar Schacht, a birodalmi gazdasági miniszter volt, akire a hadiipar kivételével az egész gazdasági élet szervezése és irányítása rá volt bízva. Schacht mielőtt még gazdasági miniszterre lett kinevezve, már a Német Birodalmi Bank, a Reichsbank elnöke volt. Egy kivételes szakember, aki minden erejével Németország gazdasági megszilárdításán és felemelésén dolgozott.

A gazdaság irányítását és felügyeletét a Gazdasági Minisztérium a birodalmi csoportokon (Reichsgruppe Industrie) keresztül gyakorolta, amelyek ágazati elv alapján épültek fel. Az összes vállalat a következő 6 csoportnak volt alárendelve: ipar, kézműipar, kereskedelem, bankok; biztosítás és energiagazdálkodás.

¹ John Weitz: Hitler Bankárja (143. oldal)

A mezőgazdasággal foglalkozókat (birtokosokat és munkásokat egyaránt) a mezőgazdasági szövetkezetekkel, kereskedelemmel és iparral együtt korporációvá szervezték, amelyet az Ország Kenyéradoi Szervezetének neveztek. Ennek élén a Hitler által kinevezett Birodalmi Parasztvezér állt, tanácsadó szerve a Birodalmi Paraszt-tanács volt. A korporációt három szekcióra osztották, amelyek a termelés, illetve a piac szervezésével, valamint személyi ügyekkel foglalkoztak.

A hitleri rezsim által létrehozott széles körű és bonyolult gazdaságirányítási és ellenőrzési rendszer lehetővé tette, hogy a gazdasági eszközök és készletek jelentős részét az eljövendő háború céljaira mozgósítsák. Ennek megfelelően növekedett a fegyverek, hadifelszerelések és stratégiai nyersanyagok termelése. A haditermelés fejlődését az állami szektorban a termelés növelésével, új beruházásokkal érték el, a magánvállalatoknak pedig megadták a „megfelelő irányt”. Ezt szolgálták a tőkéseknek adott közvetlen hadimegrendelések, valamint a magánberuházások irányának befolyásolása. Sok polgári ágazatban fékeztek a beruházásokat, ugyanakkor fokozták a közvetlenül vagy közvetve hadi szükségletekre termelő ágak fejlesztését. Ezek elsőbbséget élveztek a gazdálkodás alá vont nyersanyagok elosztása során, például a vasat és az acélt a következő sorrendben osztották el: hadiipar, gépipar, bányászat, hajógyártás, kazángyártás, autóipar. Bérbefagyasztási politikával előnyös gazdálkodási feltételeket is teremtettek a vállalatok számára. A német vállalatokat illetően a koncentrációt támogatták, mivel a nagyobb társaságok ellenőrzése könnyebb volt, és jobban tudták felhasználni az állami hitelek is. Az 1933. július 17-i törvény arra kötelezte az egy ágazathoz tartozó vállalatokat, hogy konszernekben, kartellekben és szindikátusokban egyesüljenek.²

Külpolitikai törekvések

Hitler hatalomra jutásakor a külkereskedelem már erősen „kézben volt tartva”. A kereskedelmi mérleg az import csökkentésével került aktívumba, azonban a túlzott restriktió veszélyeztette az ipar tevékenységét. Az új rezsim tehát szükségesnek tartotta a stratégiai jelentőségű nyersanyagok importjának növelését, azonban az össz-behozatalt ugyanakkor alacsony szinten tartották, tehát csökkent a fogyasztási jellegű import. Másrészt az arany- és devizahiány miatt az export növelésére törekedtek, dömping alkalmazásával vagy a külső kapcsolatokban új elszámolási formák bevezetésével. Az export fokozásával igyekeztek megszerezni az ipar számára vagy a lakosság élelmezéséhez szükséges cikkek megvételéhez az eszközöket. Általános törekvés volt az aranyban vagy konvertibilis valutában történő fizetés kiküszöbölése, ennek érdekében a leggyakrabban kliringegyezményeket alkalmaztak.

A pénzügyi politika fő megvalósítója a Birodalmi Bank (Reichsbank) volt, amely a nagy gazdasági világválság idején siralmas helyzetbe került. A deflációs politika csökkentette a pénzforgalmat, a bank készleteit elnyelte az 1932-es pánik. A helyzetet súlyosbította, hogy törleszteni kellett a külföldi tartozásokat. A hitleri kormány felhatalmazta a bankot a külföldi pénzforgalom teljes ellenőrzésére, a devizaárfolyamok megállapítására, az arany- és tőkekiáramlás ellenőrzésére, valamint a magánszemélyeknél levő arany és deviza lefoglalására.

² J. Ciepelewski-I. Kostrowicka-Z. Landau-J. Tomaszewski: A világ gazdaságtörténete a XIX. és XX. Században (331. oldal)

Hitler első számú gazdasági szakembere

A kancellár merész ígéreteket tett a német népnek az ő és az ország helyzetének javítására, és eljött az idő, hogy ezeket be is váltsa. Ennek végrehajtásában Schachtra kellett támaszkodnia, aki tisztában volt azzal, hogy mindez csak akkor sikerülhet, ha Hitler tökéletesen és megingathatatlanul bízik benne. Schacht azt is tudta, hogy a kezelés egyes fázisai olyan drasztikusak és fájdalmasak lesznek, hogy csak a diktatórikus háttér segíthet a végrehajtásban. A bankár védelemre szorult a párt beavatkozásával, a kormány által támasztott akadályokkal, a bankszakma panaszkodásával és a sajtó kritikájával szemben is. A külföldről érkező támadások kivédésében is határozott támogatásra volt szüksége, mivel a külföldi hitelezők ellen tervezett lépések biztosan megnehezítik majd a német diplomácia életét.

Schachtnak a külföldi állami és magánadósságok egész hadával és a német exportot béklyóba kötő, igen hátrányos külföldi vámtarifákkal is meg kellett küzdenie. Ezen felül a dollárt, a fontot és a frankot-a legfontosabb külföldi valutákat-már leértékelték. Emiatt a német export ára túl magas, az importé túl alacsony volt, miközben a Reichsbank kasszájából hiányzott a külföldi valuta.

A foglalkoztatottság elősegítése

A német iparnak úgy kellett működnie, hogy a hazai piac romokban hevert és terjeszkedéséhez sem rendelkezett mozgósítható tőkével. De a legfontosabb az volt, hogy a Hitler hatalomra kerülését kísérő eufóriát meg kellett tartani az ország gazdasági jövője érdekében is. Szükségintézkedésként megszüntették a szakszervezeteket, és kibocsátottak egy törvényt, mely megtiltotta a sztrájkokat és a munkamegbeszéléseket. Hat hónap múlva új munkásszervezet alakult, a Német Munkafront, ez jobbára ellenvetés nélkül helyben hagyta a kormány döntéseit. Azonban mindez semmit sem jelentett a biztos és garantált foglalkoztatás nélkül. Időközben a dolgozóknak adókönnyítésekkel kedveztek. Állami támogatás járt a közüzemi szolgáltatások fejlesztéséért, a vízi energia jobb kihasználásáért. A nőket arra buzdították, hogy maradjanak otthon. Prémiumokat adtak azoknak a házaspároknak, amelyeknél a nő a három „K” (Kinder, Küche und Kirche- gyerekek, konyha és templom) jegyében otthon maradt. Ez is a munkaerő-kínálat csökkentése érdekében történt.

Schacht első intézkedése a Reichsbanknál az volt, hogy ugyanez a bank részt vett a Reinhardt-műveletben, a gyárak és a városrendezési elképzelések támogatásának állami szubvencióval futó programjában. Az volt a célja, hogy az építőipart talpra állítsa, hiszen az a gazdaság egyik talpkövének számított. Schacht egy milliárd márkát ígért. Következett az első autobahnok, a futurisztikus szupersztrádák finanszírozása. Ezeket adminisztratív úton az állami vasútrenszszernek engedtek át, mert Schacht a vasúti és a közúti közlekedés rendszerét is koordinálni akarta. Az autópálya- projektekre 600 millió márkás Reichsbank-hitelt folyósított, amit a kormány költségvetéséből kellett visszatéríteni. Amint visszafizették a kölcsönt, a Reichsbank kiszállt a szupersztráda-üzletből. Közben persze munkahelyeket is teremtettek.³

³ John Weitz: Hitler Bankárja (144. oldal)

Schacht kölcsön-visszafizetési spekulációi és az Átváltási alap

Miközben a világválság tovább folytatódott, néhány ország képviselői Washingtonba mentek, hogy találkozzanak az új amerikai elnökkel, Franklin D. Roosevelttel, aki éppen akkor értékelte le negyven százalékkal a dollárt. Ez 1933-ban történt. Schacht is részt vett a konferencián. Összevetette Hitler és Roosevelt feladatát. Mindkettőjüknek fel kellett építenie az országaik gazdaságát, de Roosevelt egy gazdag országot örökölt, Hitler pedig egy csődbe jutottat. Rooseveltt hamarosan új intézkedéseket hozott, ez volt a New Deal. Schacht leendő terveit pedig Neuer Plan-nak hívták.

Schacht közölte az amerikai elnökkel, hogy lehetséges, hogy Németországnak be kell szüntetnie az Amerikától kapott kölcsönök kamatainak visszafizetését.

Schacht összehívta Németország külföldi hitelezőit, és figyelmeztette őket a bekövetkező változásokra. Nyílt kártyákkal akart játszani, ezért közölte a külföldi bankárokkal, hogy a Reichsbank nem rendelkezik több külföldi valutával, mivel leértékelték a nemzeti valutát, és új importvámot vezettek be. Ezzel felborult a kereskedelmi egyensúly. Lehetséges, hogy Németországnak fel kell függesztenie a Dawes-, a Young-féle és a többi külföldi kölcsönök kamattörlesztését. Az összes külföldi adósság rendezése ezentúl kizárólag a Reichsbank felügyelete mellett folytatódik. Ez általános megdöbbenést keltett, bár valószínűleg mindenki tudta, hogy Schacht csak fenyegetőzik. Az ő elmondása szerint azonban a hitelezők egyetértettek abban, hogy a Reichsbank kasszáit fel kell tölteni. Mi több, közös megegyezés született arról is, hogy a Dawes-kölcsönök fennmaradó kis részét is vissza kell fizetni, a hosszú lejáratú Young-kölcsönök kamatainak felére viszont ideiglenes moratórium lépjen érvénybe. Schacht ezzel még nem végzett. A következő lépéshez Hitler teljes támogatására volt szüksége. Törvényt hoztak ugyanis arról, hogy Schacht létrehozza az úgynevezett Átváltási Alapot, amit a Reichstag kezelt. A külföldi törlesztéseket függetlenül attól, hogy magán-, üzleti, állami vagy városi hitelekéről van-e szó- közvetlenül ebbe az alapba kellett befizetni. Az átutalások összegéről és módjáról azután a Reichsbank- vagyis Schacht- belátása szerint döntött.

A Reichsbank ezután 50 százalékos leértékeléssel volt hajlandó visszafizetni a kölcsönt, és az eredetileg meghatározott 5, 5 százalékos kamat helyett 4 százalékot ajánlott.

Az összeg felét készpénzben fizették ki, a fennmaradó részt pedig a Reichsbank által ideiglenesen kibocsátott kötvényekben- de ezek értékét márkában határozták meg, nem külföldi valutában. Ezeket a kötvényeket aztán különféle „speciális” márkákra lehetett átváltani, amelyeket persze vonzó engedményekkel lehetett felhasználni:

A Reisemark-ot, vagyis utazási márkát Németországba történő beutazáskor és az országban belüli utazáskor.

A Registermark-ot németországi befektetéseknél vagy olyan áruvásárlások esetén, amikor az árukat a hitelező országba exportálták.

Az Askimark-ot különleges esetekben, mint például különböző ügyek vagy személyek támogatására, természetesen Németországban belül.

A német adósok tartozását hivatalosan rendezettnek tekintették, amint befizették a teljes összeget az Átváltási Alapba. A külföldi hitelezők választhattak: vagy elvesztik a pénz fele fölötti rendelkezési jogukat, vagy úgy használják fel az összeget, ahogy a

németek azt megszabták. Nagyon feszültté vált a kapcsolat az évek óta külföldi partnereikkel üzletelő németek és szállítóik között vagy a németek és külföldi barátaik között, akiknek pénzzel tartoztak. A német magánszemélyek és üzletemberek szégyellték magukat, amikor az Átváltási alapba fizették be az adósságokat. Tudták, hogy a bennük bízó külföldieket most jogtalanul rövidítik meg. De akadtak olyanok is, akik örültek, hogy megszabadultak az adósságoktól, és ezt a Reichsbank hivatalosan is elismerte.

A New York Times azt írta, hogy az amerikai tulajdonosokat megfosztják a kamatok 50 százalékatól, majd egy későbbi számában pedig, hogy Schacht arra kényszeríti őket, hogy válasszanak a kamat vagy osztalék között, miközben a német átutalás csökkenésével fenyeget.

Schacht bejelenti, hogy Németország hitelezői számíthatnak arra, hogy az 1933-as év második felében érvényben lévő 50 százalékos arány helyett 1934 első hat hónapjában 30 százalék készpénzt és 70 százalék kötvényt ajánlanak nekik.

Schacht felhasználta a kezébe adott teljeskörű hatalmat, és megkezdte a külföldi adósságok elmismásolását, a márka mobilizálását és az export élénkítését. A külföld természetesen tiltakozott, Schacht azonban azzal érvelt, hogy a hitelezők egyben befektetők is, ezért befektetéseik problémáit is vállalniuk kell.⁴

Munkahelyteremtés

Ezután következett az ipar, és ebből következően a munkanélküliség ügyének megoldása. Az autópályák, a vasutak és a folyók projektjei biztosítottak bizonyos fajta kezdetleges munkalehetőséget. Ezen kívül közmunkákat indítottak be, e célra komoly összegeket utaltak ki. A hitelek több mint felét az említett autópályák (5000 km) építésére fordították, a többit pedig repülőterek, lőterek építésére, lakóépületek tatarozására (a költségek felét az állam fedezte), városrendezésre és –szépítésre, valamint kényszermunkatáborok szervezésére. Mindez már az első évben kb. 1, 2 millió munkanélküli foglalkoztatását tette lehetővé. Ugyanakkor a tőkések tevékenységének fellendülése következtében a magánüzemekben is nőtt a foglalkoztatottság. A párt- és rendőrapparátus kiépítése mintegy 1 millió főt szívott fel, a hadsereg 540 000 férfit (1935-ben), az 1936-tól meginduló intenzív fegyverkezés pedig a többi munkaképes korút.⁵

Schacht azonban nem szerette az általa „árokásásnak” nevezett formát, amely alatt az út- és vasútépítést érti. Sokkal jobban szerette, ha a munkások kész exporttermékeket állítanak elő. Az „árokásás” sem bevételt, sem adókat nem hoz. De először valóban a foglalkoztatás elősegítésének kérdése kellett, hogy következzen, amely éppoly fontos kérdés volt, mint az export. 1933-ban Schacht hitt Németország újrafelfegyverzésében, csakúgy, mint Hitler is. Schacht mindig hangsúlyozta, hogy motivációik különbözőek voltak, de a lényegét illetően 1933-ban egyetértettek.

⁴ Mühlen: Schacht (47. oldal)

⁵ J. Ciepelewski-I. Kostrowicka-Z. Landau-J. Tomaszewski: A világ gazdaságtörténete a XIX. és XX. Században (330. oldal)

*A FOGLALKOZTATOTTSÁG ÉS A MUNKANÉLKÜLISÉG ALAKULÁSA
NÉMETORSZÁGBAN 1932-1938 KÖZÖTT
(millió fő)*

<i>Év</i>	<i>Munkaképes korúak összesen</i>	<i>Foglalkoztatottak</i>	<i>Munkanélküliek</i>
1932	18, 0	12, 0	6, 0
1933	18, 1	14, 4	3, 7
1934	18, 2	16, 0	2, 2
1935	18, 8	17, 0	1, 8
1936	19, 3	18, 2	1, 1
1937	20, 1	19, 6	0, 5
1938	21, 0	20, 8	0, 2

Ahogy a táblázatból kitűnik, a munkanélküliséget gyorsan felszámolták, 1938-tól pedig munkaerőhiány kezdett jelentkezni. Ez azonban nem járt együtt a bérek növekedésével, amelyek 1933-1938 között gyakorlatilag nem változtak és több mint 10 százalékkal alatta maradtak az 1928. évi szintnek. A béremelkedés ugyanis akadályozhatta volna a fegyverkezési program megvalósítását. A vásárlóerő növelése a fogyasztási cikkek termelésének korlátozása mellett a lakosság vásárlóereje és az árualap közötti egyensúly felborulásával fenyegetett. A bérek befagyasztása a dolgozó tömegek életszínvonala ellen irányult-főként, mivel a létfenntartási költségek emelkedtek. A mezőgazdasági cikkek árát az állam tudatosan emelte 20 százalékkal, az ipari árak emelkedését viszont igyekeztek megelőzni, megtiltották emelésüket, és ellenőrzésükre speciális szerveket állítottak fel. Ez azonban nem volt olyan egyszerű, mint a bérek befagyasztása, főleg a szabadpiaci nem monopolizált cikkek esetében. Az állam erőfeszítései elsősorban a nyersanyagok és beruházási javak árának alacsonyan tartására irányultak, hogy ne lanyhuljon a beruházási tevékenység, és kisebb súlyt fektettek a fogyasztási cikkek áremelkedésének megfékezésére. Végeredményben 1933-1939 között a nyersanyagárak nem egészen 10 százalékkal emelkedtek, a beruházási javak ára valamelyest csökkent, az ipari fogyasztási cikkek ára viszont 21, 6 százalékkal nőtt.

Fegyverkezés a kezdetekben

Schacht, hogy a fegyvergyártást ösztönözze, és a munkanélküliség problémájának megoldásába is belevágjon, egy kis fedőcéget hozott létre, amelynek furcsa neve volt: Kohászati Kutatóvállalat vagy Mefo (a Metallurgische Forschung GmbH rövidítéséből). A Mefo induló tőkéje mindössze 1 millió márka volt, de a kötvényeit egyenlő arányban azonnal átadták négy fő iparvállalatnak: a Kruppnak, a Reinstahlnak (acél), a Gutehoffnungshüttének (szén) és a Siemensnek. A Mefo kötvények 4 százalékos kamatot fizettek, és öt évre szóltak, de bármikor vissza lehetett váltani őket, ezt a Reichsbank garantálta. A pénz egy része az úgynevezett Átváltási Alap által megszerzett készletekből származott. Érdekes volt, hogy a német újrafelfegyverkezés egy részét a külföldi valutából fizették.

Az alvállalkozókat szintén Mefo kötvényekkel fizették ki, amik valójában kötelezvényként működtek. Az alvállalkozók ezután benyújtották a számlákat a Mefohoz, aki továbbította őket a Reichsbankhoz, az pedig márkában fizette ki őket. Ugyanakkor a gyártók 4 százalékos kamatot is kaptak a kötvényekre mindaddig, amíg be nem nyújtották őket kifizetésre. Mivel a kifizetést a Reichsbank garantálta, a cégek tőketartalékai, amelyeket vészhelyzetekre különítettek el, felszínre kerültek. A projekt beindulásakor csak a négy Mefo-tulajdonos vett részt benne, később más fontos gyártók is csatlakoztak hozzá, akiket szintén a Reichsbank által garantált Mefo-kötvényekben fizettek ki. Négy év alatt ezek értéke az eredeti 1 millióról 12 milliárd márkára nőtt, a kötvények felét pedig a nyílt kötvénypiacon árulták. A Mefo-kötvények igen vonzó befektetéssé váltak, mivel állandóan nőtt az értékük, és 4 százalékos garantált kamatot hoztak. A Reichsbank még arra is hajlandó volt, hogy az el nem adott Mefo kötvényeket megvásárolja, és saját értékpapírállományát növelje velük.

Schacht szerint ez az ipari termelés ösztönzésének és a munkanélküliség megszüntetésének hatékony módja volt. sokan mások viszont úgy gondolták, hogy a németek ezzel a csellel a fegyvergyártás fellendítését álcázták anélkül, hogy látható adminisztrációja lenne vagy túlzottan megriasztaná a világot.⁶

1933 végére a munkanélküliek száma 2 millióra csökkent. Ez mindennél jobban meggyőzte a reménykedő németeket, hogy bízzanak Adolf Hitlerben. Adolf Hitlert pedig arról győzte meg, hogy bízson Hjalmar Schacht elképzeléseiben.

Az 1934-es év Schacht kemény pénzügyi korlátozásaival kezdődött. 1933 decemberében a britek tiltakoztak a visszafizetési szabályok ellen, így Schacht ígéretet tett, hogy a kamatadósságok 77 százalékát teljes egészében kifizetik nekik. A britek nem válaszoltak.

Schacht szeme előtt egyetlen cél lebegett: megtalálni és felhasználni a rejtett német tőkét. Tudta, hogy Németországban 21 millió márka van a takarékbetét-számlákon, és ezt a pénzt aktivizálni kell. Visszautasította a márka leértékelésére vonatkozó javaslatokat, nem érdekelte, hogy ez mennyire javítana az exportőrök helyzetén. Nem volt szándékában a külföldi adósságokat leértékelt márkában fizetni.

Az úgynevezett Átutalási Konferenciát 1934 áprilisában rendezték Berlinben. Célja az volt, hogy rendezze az egyre erőszakosabb Németország külföldi adósságait. Schacht bejelentette, hogy Németország kénytelen lesz csődöt jelenteni. Valójában az volt a cél, hogy rávegyék a hitelező országokat, hogy több német exportot fogadjanak el. Az újságok végül is beharangozták, hogy Németország július 1-jétől kezdve csődöt mond.

A britek végül moratóriumot ajánlottak az összes adósságra, ami szintén 1934. július 1-jétől kezdődött volna. A visszafizetések aztán 3 százalékos kötvények formájában folytatódtak volna, az éves részleteket pedig 1945-ig kellett fizetni. Hosszas tiltakozás után az Egyesült Államok, amelynek a legtöbb Dawes- és Young-kötvénye volt, szintén hajlandónak mutatkozott egy hasonló üzlet megkötésére.

Időközben Schacht ötvenegy német banknak adott munkát, amikor egy új német birodalmi kötvényt bocsátott ki, melyet 4 százalékos kamattal kellett külföldön eladni.

⁶ John Weitz: Hitler Bankárja (154. oldal)

A bankok közül tizenötöt még mindig zsidók vezettek. Nem csoda, ha Schacht megpróbálta megvédeni őket.

1934 augusztusában Schacht-ot gazdasági miniszterré nevezték ki, ebben a pozíciójában is megvédett számos zsidó céget. Azt vallotta, hogy a zsidók kereskedelmi tevékenységét nem szabad zavarni, mert az a német munkavállalóknak jelent munkanélküliséget.

Schacht valuta „fogvatartása”

1934 szeptemberében Schacht bevezette az Új Tervet. Ez egy olyan pénzügyi stratégia volt, amely a német kereskedelem és ipar gyeplőjét a legapróbb részletekig az ő kezébe adta. Hogy felduzzassza Németország külföldi valutatartalékát, úgy intézkedett, hogy engedélye nélkül a német cégek szinte semmit sem adhattak el vagy vásárolhattak a nemzetközi piacon. Ez teljes gazdasági egyeduralmat jelentett, megtévezve egy újfajta bürokratikus apparátussal, amely huszonöt különálló ellenőrző szervből állt. Miután semmilyen külföldi tartozást sem lehetett közvetlenül kifizetni, a dollár, font és frank alapú külföldi hitelek csak különleges kötvények, illetve valamelyik speciális márka formájában lehetett kielégíteni. Ezeket az újonnan leértékelt külföldi valuta ellenében a márka régi értékén számolták el. Ezzel magyarázható az, hogy Schacht állandóan tiltakozott a márka leértékelése ellen, pedig az segíthetett volna a német exportőrökön. Néhány országgal, mint például a balkániakkal vagy a dél-amerikaiakkal nagyon csúnyán elbántak. A szállítmányok ellenértékét a befagyasztott német márkában írták jóvá, amit csak német termékek vásárlására tudtak fordítani. 1935-ben az összes német import mintegy egyötödét fizették ki ezen a kierőszakolt módon.⁷

Az Új Terv a német gazdaságot egy szigorúan ellenőrzött, életmentő gépezeten tartotta. Németország kereskedelmi partnereinek maradt három lehetősége: vagy elfogadják a Schacht-féle utat, vagy elvesztik a pénzüket, vagy pedig le kell mondaniuk a német piacról. Kezdetben, az Új Terv életbe lépésének idején a külföldi szállítók hajlottak ezeknek a leértékelt vagy barterüzleteknek az elfogadására. Feltehetőleg azért, mert meg akarták tartani a nagy német piacot, vagy túlzottan meghökkentek ahhoz, hogy leállítsák a szállításokat.

Elszámolási rendszerek bevezetése

Azonban a külföldi hitelezők is rájöttek, hogy ez így nem mehet tovább. Az első ország, amely így tett, az Svájc volt. 1934 augusztusában a svájci kormány úgy döntött, hogy minden tartozását, amely a német exportőröket illeti, közvetlenül a svájci nemzeti bankba kell befizetni. A bank ezekből visszatartotta azt az összeget, amellyel a németek tartoztak a svájci exportőröknek, illetve azt az összeget, amellyel a németek a svájci tulajdonban levő Dawes- és Young-kötvényekért tartoztak, valamint a svájci hitelezőket megillető kamatokat. Ami megmaradt, azt átutalták a német hitelezőknek. Tizennyolc hónapon belül hasonló elszámolási rendszert vezetett be Franciaország, Argentína, Ausztria, Bulgária, Csehszlovákia, Dánia, Észtország, Finnország, Görögország, Hollandia, Magyarország, Irán, Olaszország, Lettország, Litvánia,

⁷ Mühlen: Schacht (77. oldal)

Norvégia, Portugália, Románia, Spanyolország, Svédország, Törökország és Jugoszlávia is.

Később egy másfajta pénzügyi önvédelmi rendszert vezetett be Nagy Britannia, Belgium, Kanada, Írország, Luxemburg, Mancsukuo, Új-Zéland, a Dél-Afrikai Köztársaság, Szíria, Libanon és Franciaország. A Németország által importált árukért járó összegben előre megállapodtak, beleértve a pontos feltételeket, az előleg és a végösszeg fizetési módját is. Franciaország az előző elszámolási rendszert nem találta kielégítőnek, ezért szintén áttért erre a módszerre.

Hamarosan újabb csapás érte a németeket. Csehszlovákia, amely jelentős mennyiségű ércet, szenet, gépet, fegyvert, autót és cipőt szállított Németországnak, hirtelen leállított minden üzletet. A cseheknek elégük lett a rossz bánásmódból.

A számokat megvizsgálva fény derül a Schacht-féle matematikára, amit ebben az időben előszeretettel alkalmazott. A legtöbb nyugati valutát (beleértve a dollárt, a fontot, a svájci és francia frankot és a holland guldent) 1933 és 1936 között leértékelték. A német márka értéke, amelyet Schacht nem volt hajlandó leértékelni, így a dollárral szemben 4,2 márkáról először 3,4 márkára, majd pedig 2,46 márkára változott.

A márkát közben mesterségesen régi aranyértékéhez rögzítették, holott valójában a nyílt piacon értékének csak 50 százalékaért vették. Mivel azonban mesterségesen erősen tartották a leértékelt dollárral szemben, Németország amerikai tartozásait jelentős értékcsökkenéssel tudta kifizetni. Az semmilyen változást sem jelentett azonban az egyéni német adósok számára, akik tartozásuk teljes összegét továbbra is márkában fizették be a Reichsbank Átváltási Alapjába. Schacht Reichsbankja pedig ezután az árcsökkenést nyereséggé alakította a nemzeti kincstár számára. Ugyanezt az eljárást alkalmazták minden külföldi adósság esetében. Schacht odafigyelt arra, hogy ezeket az adósságokat az újonnan leértékelt külföldi fizetőeszközökkel szemben mesterségesen erősen tartott márkában fizessék ki.

Schacht állandóan azzal fenyegetőzött, hogy Németország be fogja fagyasztani a kamatok fizetését. Ez annyira lenyomta a Dawes- és Young-kötvények értékét, hogy 1935 és 1936 között a Dawes-kötvények árfolyama 79,18 dollárról 37 dollárra csökkent, a Young-kötvényeké pedig 59,50 dollárról 28,63 dollárra süllyedt a túlértékelt márka miatt. Schacht pedig gyorsan azt tanácsolta a német adósoknak, hogy váltsák meg ezeket a kötvényeket az Átváltási Alapon keresztül.

Schacht mániája, hogy minden eszközzel őrizze a külföldi valutát, végül olyan extrém formát öltött, hogy a német polgárokat halálbüntetés fenyegette, ha bármilyen külföldi adósságot közvetlenül fizettek ki, hiszen „súlyos árulást követ el, aki megfosztja hazáját az életmentő pénzügyi vérellátástól.” Az idegen tőkék kivételét Németországból már azonban 1931-től korlátozták.⁸

Németország külkereskedelmi áldozatait

Az a kemény bánásmód, amit Németország nyugati partnereivel szemben folytatott nem maradt válasz nélkül. Németország így rövid időn belül arra kényszerült, hogy növelje behozatalát Brazíliából, Chiléből, Mexikóból, Peruból, Kolumbiából és Bolíviából. Ezek mind olyan országok voltak, amelyek még nem

⁸ John Weitz: Hitler Bankárja (174. oldal)

vezettek be elszámolási védőrendszereket a németek ellen. Magasabb árú és rosszabb minőségű árut szállítottak, de úgysem fizettek nekik időben. Ennek ellenére folytatták a szállítást, mert egyikük sem akart elveszíteni egy olyan jelentős piacot, mint Németország. 1935 nyarán Brazília végül beszüntette a németországi szállításokat. Argentína pedig nem volt hajlandó központi bankhitelt folyósítani azoknak az argentin üzletembereknek, akik Németországnak akartak eladni valamit. A latin-amerikai áruk és nyersanyagok egykor hömpölygő folyama lassan csörgedező patakká változott. A Balkán lett a következő célpont. Elsősorban Bulgária, Görögország, Magyarország, Románia és Törökország. Már minden balkáni ország rendelkezett elszámolási rendszerrel, és Schacht feladata az volt, hogy megkísértse őket, fogadják el a hatalmas német rendeléseket. Kész volt elsőosztályú felvásárlási árat felajánlani bizonyos termékekre, amelyekre Németországnak feltétlenül szüksége volt. Így például a szójababra Romániából és Bulgáriából, a bauxitra Magyarországról és Jugoszláviából, az olajra Romániából és a magnéziumra Jugoszláviából. Természetesen most sem fizettek rendesen ezeknek a szállítóknak, cserébe német árukat ajánlottak fel nekik, általában azok sem a legeladhatóbbak közé tartoztak. Még ezeket a cseretermékeket is gyakran hosszú késedelemmel szállították. Németország nagy szorgalommal gyűjtötte a hitelezők hadát. Eközben Németország korábbi kereskedelmi áldozatai még mindig megpróbáltak magukhoz térni. Dánia, amely az élőállat, vaj, zsír és egyéb élelmiszeripari termékek fő szállítója volt, Németország egyik kiszolgáltatott hitelezőjévé vált. A Dánokból végül vásárlók lettek. Kölnit és drezdai porcelánt kellett elfogadniuk cserébe, így hamarosan pillanatnyi pénzzavarban találták magukat. Brazíliának az Egyesült Államok adott kölcsönt, mivel Brazília 100 000 zsák kávé adott el Németországnak, amit azután a németek leszállított áron cseréltek el olyan termékekre, amire égető szükségük volt. Brazília a kölcsön segítségével megengedhette magának, hogy lemondja a következő 100 000 zsák kávéra vonatkozó német megrendelést.

Ersatz-korszak

1936 októberében új intézményt létesítettek a gazdasági élet irányítására: a Négyéves Terv Hivatalát, élén Herman Göringgel. A hivatalt látszatra a nyersanyagipar kiépítésének irányítására hozták létre, hogy önállóságot nyerjenek e téren, tényleges feladata azonban a német gazdaság háborús felkészítése volt. A hivatal széles hatáskörrel rendelkezett, utasításokat adhatott minden, a gazdaságirányítással bármely formában kapcsolatban álló minisztériumnak és intézménynek. Arról volt szó, hogy új eljárások felhasználásával érjék el az üzemanyag, a textíliák, a gumi és az egyéb ipari szükségletek előállítását. Újra indított bizonyos, régen nem használt ásvány- és szénbányákat a birodalom határain belül. 1936. október 18-án kiadták azt a hivatalos utasítást, amely elrendelte a gazdasági önellátáson alapuló új vállalkozás beindítását. A terv olyan dolgokból állt, amiket korábban Schacht rosszállott. Egy május 27-i feljegyzésében figyelmeztetett arra, hogy a mesterségesen előállított Ersatz (pótszer) nyersanyagok árát nem szabad a világpiaci árnál magasabban megállapítani. Elkezdődött Németország Ersatz-korszaka. Közvetlenül az állam kezében volt a széntermelés egy része, a Viag-holding, amely nagyszámú közvállalkozást finanszírozott. A fegyverkezés és az önellátó politika erősödésével nőtt az állam szerepe, mivel minden nyersanyagforrást hasznosítani

kellett, azokat is, amelyek kiaknázásában a magántőke az alacsony jövedelmezőség vagy a vállalkozás gazdaságtalan volta miatt nem volt érdekelt. Például 1937-ben az alacsony vastartalmú ércek kiaknázására 400 millió birodalmi márka tőkével létrehozták a *Hermann Göring Werké-t*.⁹

Ipari nyersanyag ellátottság

A szén volt az a fontos nyersanyag, amelynek termelése nem csupán a belső szükségleteket elégítette ki, hanem exporttöbbletet is adott. 1932-1938 között végbemenő növekedésében részben a munkatermelékenység emelkedése, főként azonban a Saarvidék 1935. évi visszacsatolása játszott közre.

Komoly erőfeszítéseket tettek a deficités nyersanyagok és iparcikkek termelésének növelésére, törekedtek a helyettesítő anyagok és nyersanyagok termelésének a fejlesztésére is. Így a vasérc tekintetében az önellátás növelésén voltak, maximálisan kihasználták a nyersanyagkészleteket, megszervezték a még oly alacsony vastartalmú telepek kitermelését is. 1929-1939 között a kitermelt vasérc volumene 6 millió tonnáról 15 millióra nőtt, továbbra is nagyarányú volt azonban az importfüggőség.

NÉMETORSZÁG IPARI TERMELÉSE 1932-1938 KÖZÖTT (1928 = 100)

Év	Az ipari termelés indexe		
	összesen	beruházási javak	fogyasztási cikkek
1932	59, 0	45, 7	74, 0
1934	83, 0	77, 2	89, 6
1935	96, 0	99, 4	85, 6
1936	107, 0	112, 9	95, 6
1938	122, 0	140, 3	109, 1

A vasipar, amelyet nagyon súlyosan érintett a válság, most gyorsan fejlődött. Termelése már 1934 végén elérte az 1929. évi szintet, és a következő években jelentősen meghaladta azt. 1932-1938 között az acéltermelés megháromszorozódott.

Az autark tendenciák ösztönözték a vegyipar fejlődését. A kálium (ennek termelésében Németország már régen világelső volt), a festékek, a műtrágyák termelésén kívül kiépítették a műszálgártást, valamint a mesterséges benzin és kaucsuk termelését.

Németország nem rendelkezett jelentősebb olajkészletekkel. A Hannover környéki telepek csak évi 1 millió tonnát adtak, s ez nem volt elég a szükségletek kielégítésére. E rendkívül fontos nyersanyag importjának csökkentése érdekében fejlesztették a szintetikus benzin termelését kőszén vagy barnaszén bázison. 1938-ban 1,7 millió tonna mesterséges fűtőanyagot állítottak elő, és új üzemeket építettek. Erőfeszítéseket tettek a mesterséges kaucsuk termelésének fejlesztésére is; 1938-ban

⁹ John Weitz: Hitler Bankárja (192. oldal)

30 000 tonnát termeltek, ami a szükségletek felét fedezte. Mindkét ágazatban az *IG Farbenindustrie* játszotta a legfontosabb szerepet.

A többi iparág közül figyelemre méltó az alumíniumtermelés jelentős fejlődése, főként a repülőgépgyártás növekvő igényei miatt. Az alumíniumtermelésben Németország az első helyre került a világon. Az autóipar fejlődését bizonyítja, hogy ez az ágazat 1933-ban még csak 65 000 főt foglalkoztatott, 1938-ban viszont már 220 000 főt. Az autóipar támogatásával az állam a motorizált hadtestek ellátására és az import korlátozására törekedett.

1933-1938 között a német ipari termelés több mint kétszeresére nőtt, és 1938-ban 22 százalékkal haladta meg a válság előtti (1928. évi) szintet. Az áhított önellátástól azonban Németország a nagyarányú erőfeszítések ellenére is messze volt. Különösen lényeges volt a nyersanyaghiány. Deficitjüket, továbbá néhány fontos termék hiányát importból kellett pótolni. Ehhez az eszközöket egyes iparágak exportjának fokozásával igyekeztek biztosítani, megfelelően korlátozva a lakosság fogyasztását.¹⁰

Schacht és Hitler ideológiai közti rés

Göring Négyéves Terve szemmel láthatóan felszínre hozta Hitler és Schacht gondolkodásmódjának alapvető ellentétét. Míg Hitlernek azért volt szüksége a felfegyverzett német erő fenyegető jelenlétére, hogy megvalósítsa ambíciózus terveit, addig Schacht azért tartotta szükségesnek az újrafegyverkezést, hogy az ország a nemzetközi porondon visszanyerje pozícióját. A fegyverkezést a német gazdaság kiegyensúlyozottá válásával vissza lehetett volna fogni. Amíg Hitler azt kívánta, hogy az ország figyelmének és energiájának minden morzsáját a fegyverkezésre fordítsák (szinte minden más termék előállításának rovására), addig Schacht abban hitt, hogy az ipar egyetlen célja a nyereségtermelés, valamint az adógyűjtés a termékek eladásán keresztül. Nem hitt a hosszú időn keresztül erőltetett fegyvergyártási programban, mert az sem adót, sem egyéb bevételt nem eredményezett.

A mesterséges nyersanyagok magas ára annyira megemelte a termékek árát, hogy azok versenyképtelenné váltak a világpiacon. Ám sem Hitler, sem Göring nem a nemzetközi exportcikkek előállítására összpontosított. Nekik tankok, repülőgépek és fegyverek kellettek egy másik terv végrehajtásához.

Ugyanakkor Schacht fenn akarta tartani a márka hivatalos értékét, még akkor is, ha az csupán elméletben létezett. Tisztában volt azzal is, hogy számos külföldi pénzügyi központban nagy árendeménnyel kereskedtek a német márkával. Egyes üzletemberek így akarták fellendíteni exportjaikat.

Az elképzelésbeli ellentétek Schacht és Göring között oda vezettek, hogy 1937. november 26-án Schachtot végül felmentették a gazdasági miniszteri és a háborús gazdaság teljhatalmú irányítójának pozíciójából. Azonban továbbra is a Reichsbank elnöke maradt. A Reichsbank elnöki posztja egy életre szól, de Schacht kérte, hogy négy évre módosítsák a kinevezését. Amikor Hitler 1937-ben újabb négy évre meg akarta hosszabbítani, akkor a bankár azt kérte, hogy a Führer ígérje meg, hogy a Mefo-kötvényeket az eredeti ígérek szerint kifizetik 1938-ban. Schacht tudatta, hogy

¹⁰ ¹⁰ J. Ciepelewski-I. Kostrowicka-Z. Landau-J. Tomaszewski: A világ gazdaságtörténete a XIX. és XX. Században (334. oldal)

lemond, ha 1938-ra nem vonják be a Mefo-kötvényeket. Nem látta értelmét, hogy kamatot fizessen olyan kötvényekre, amelyekre többé már nem volt szükség. Ráadásul az új kinevezés együtt járt Hitler kérésével vagy inkább parancsával, hogy a Reichsbank adjon újabb 3 milliárd márka kölcsönt a hadseregnek, ez pedig tovább bonyolította volna a Mefo-kötvények bevonását.

Hitler beadta a derekát, és a Mefo-kötvényeket végül bevonták. Schacht ezután engedélyt adott a 3 milliárdos hitelre, azzal a kikötéssel, hogy ez az utolsó katonai célú hitel. Később, még 1938-ban, amikor Schacht már nem volt a minisztériumban, a kormány kibocsátott két hatalmas nemzeti kölcsönt, és próbálkozott egy harmadikkal is, ám nem sok sikerrel. A kölcsönt jegyző bankok nyakán 500 millió márka maradt, a végső ajánlat mintegy harmada. Vége volt azoknak a napoknak, amikor a kötvények kibocsátásával finanszírozták az újrafelfegyverkezést

Göring intézkedéseinek semmi sem állta már útját. A fegyvergyárak teljes kapacitással dolgoztak. Ugyanakkor, bár a munkanélküliek száma hatmillióról egymillióra csökkent, az életszínvonal mégsem emelkedett. A németek huszonöt százaléka Winterhilfe-t kapott. Ezt a szociális támogatási rendszert a párt hozta létre, hogy a rászorulókat élelemhez, ruhához, gyógyszerekhez és üzemanyaghoz jussanak. A németek az Ersatz-korszaknak megfelelően éltek, a mesterséges üzemanyagot nehezen és drágán lehetett beszerezni, a ruhák szűrős műgyapjából készültek, a gumí pedig egyáltalán nem volt elasztikus. Az élelmiszerek, elsősorban a vaj, a margarin és az egyéb növényi zsiradékok hiánycikknek számítottak. A kormány pedig bevezette az új nemzeti szokást, az Eintopf Gerichte fogyasztását. Ezek úgynevezett egytálételek, vagyis különböző zsiradékmentes, vegetáriánus raguk voltak.

Háborúra felkészítő gazdaságpolitika

Mint bármely ország nemzeti bankjának, a Reichsbanknak is arra volt szüksége, hogy teljesen független legyen a kormánytól, hisz csak így tudott egészséges egyensúlyi helyzetet fenntartani. Elnökének szabadságot kellett élveznie a hitelkibocsátások területén, a kölcsönkamatok mértékének megállapításában és a valuta értékének szabályozásában. Schacht tudta, hogy Hitler rövid időn belül hatalmas mennyiségű pénzt követel majd a fegyvergyártás felgyorsítására és Göring költséges, diktatórikus Négy Éves Tervének finanszírozására. A jövő háborús gazdasági helyzetet sejtetett.

Az „Anschluss” gazdasági vetületei

Amikor Németország bekebelezte Ausztriát, Schacht feladata volt, hogy beolvassza az osztrák bankrendszert a Reichsbankba. Az Osztrák Nemzeti Bankot úgy vette ellenőrzés alá, hogy egyetlen alkalmazottját sem bocsátotta el, kivéve vezetőjét, a félig zsidó származású egykori pénzügyminisztert, Kienböcköt, akit érdemei elismerése mellett kiemelt járandósággal nyugdíjaztak.¹¹

Ausztriának jelentős adósságai voltak Nagy-Britannia, Franciaország, Svájc, Olaszország, Csehszlovákia és az Amerikai Egyesült Államok felé, amelyek kamatainak fizetését Németország megtagadta.

¹¹ Schacht: 76 Jahre meines Lebens (448. oldal)

Hitler azt szerette volna, hogy értékeljék fel az osztrák schillinget 50 pfennigről a márka kétharmadára, azaz 66, 33 pfennigre, azért, hogy az átlagos osztrák polgár gazdagabbnak érezhesse magát. Ennek nyilvánvaló eredménye az egész osztrák gazdasági rendszer kisiklása és az osztrák dolgozók reáljövedelmének gyors csökkenése lett volna. Schacht ezt a tervet pont ez okból kifolyólag nagyon ellenezte és végül nem is ment keresztül.

Schacht továbbra is a Reichsbank elnökeként dolgozott. Visszafizette a Mefo csődeljárásából származó adósságot, valamint elősegítette egy hatalmas mértékű állami kölcsönkötvény kibocsátását 1, 6 milliárd márka értékben. Ez volt a végső, elkeseredett hozzájárulása Hitler háborús terveihez.

Mindeközben a zsidók ellen végrehajtott brutális bűncselekmények nagyon elszaporodtak. Schacht mindig is érzékenyen reagált ezekre az eseményekre. Találkozásukkor arra kérte Hitlert, ha nem tudja biztosítani a zsidók biztonságát, akkor lehetőséget kell adni számukra, hogy emigráljanak. Schacht terve a következőképpen szólt:

Minden ausztriai és németországi zsidó tulajdon letétbe kerülne egy trösztbe, amelyet egy nemzetközi bizottság felügyelne, amelyben néhány zsidó is részt venne.

A tröszt ezután huszonöt éves lejáratú, 5 százalékos kötvényeket bocsátana ki a világpiacra, és dollárban fizetné az osztalékot.

A világban élő zsidókat megkérnék, hogy ilyen kötvényeket jegyezzenek. A dollárosztalék egy részét (25 százalékot) kifizetnék az osztrák és német zsidóknak, hogy emigrálni tudjanak. Egy részét pedig a német export támogatására fordítanák. A terv sosem került végrehajtásra. Bizonyos brit és amerikai zsidó bankárok részéről egyfajta furcsa visszafogottság is megnyilvánult. Ők úgy érezték, hogy a terv elfogadásával alátámasztanák azt a náci ideológiát, mely szerint a „zsidók világméretű összeesküvése” és pénzükhöz köszönhető politikai hatalmuk ténykérdés.¹²

Reichsbank utolsó erőfeszítése a háborús politika megfékezésére

1939. január 7-én Adolf Hitler megkapta azt a memorandumot, amelyet a Reichsbank igazgatótanácsának mind a nyolc tagja és a bank elnöke, Hjalmar Schacht is ellátott aláírásával. Benne figyelmeztettek arra, hogy nemzeti valutájukat súlyosan fenyegeti a kormány ellenőrizhetetlen költekezése. Az államháztartás feldagasztott kiadásai meggyengítették az ország devizatartalékát és ez a pénzügyi struktúra összeomlásához fog vezetni az egyre növekedő adóterhek és komoly erőfeszítéseik ellenére is.

Tudták mindnyájan, hogy a költekezés katonai célok miatt tervszerűen növekszik, és megálljt szerettek volna parancsolni.

Bevételek és kiadások

Az állami bevételek az 1932/33-as 7 milliárd márkáról 1938/39-ben 17 milliárdra, vagyis 143 százalékkal emelkedtek, ugyanakkor azonban a kiadások 12 milliárd márkáról 45 milliárdra, tehát 270 százalékkal nőttek. A pénzforgalom folyamatosan emelkedett (1932: 3, 6 milliárd, 1939: közel 15 milliárd márka). Az árstabilizációt tehát csak diktatórikusan lehetett biztosítani, árjegyzékek és fejadagok

¹² Chernow: The Warburgs (480. oldal)

előírásával, ami egyébként nem lett volna elég, ha ugyanakkor nem vonják el a vállalatok és magánszemélyek többletjövedelmét adózás és kényszertakarékosság révén. 1933-38 között az állami bevételek 140 százalékkal nőttek, míg a nemzeti jövedelem alig 77 százalékkal.

A megnövekedett bevételekből sem lehetett azonban fedezni a költséges beavatkozási politikát, amelynek fő finanszírozási forrását tehát az államadósság jelentette. 1933-1938 között a folyó államadósság háromszorosára emelkedett – 1,6 milliárd birodalmi márkáról 5 milliárdra, az összes államadósság pedig 7,8 milliárdról 21 milliárd márkára.

Hitler 1939. őszi nyilatkozata szerint 1933-1939 között 90 milliárd birodalmi márkát fordítottak erre a célra. Idézzük fel, hogy ugyanakkor Franciaország hadijellegű kiadásai nem haladták meg a 15 milliárd birodalmi márkát.

Egyes közgazdászok számításai szerint a fegyverkezési költségek legalább 55-60 %-át az államadósság növelésével fedezték. Az állam részben a Birodalmi Bankkal szemben adósodott el, főként azonban a lakossággal szemben (állami értékpapírok eladása révén). 1939-ben a hadikiadások 30 milliárd birodalmi márkát tettek ki, azaz a nemzeti jövedelem 30, 6 %-át.¹³

A memorandum közlése után nem meglepő módon két ember kivételével a Reichsbank minden igazgatója felmondott. Az a kettő, aki maradt, a nemzetszocialista párt tagja volt. A bank új elnöke Walter Funk lett, aki Hitler minden parancsára rábólintott.

A háború kezdete

Ezek után már sem Schacht, sem más nem jelentett visszatartó erőt a Führer számára, aki 1939. szeptember 1-jén hajnali 4: 45-kor elrendelte a Fehér Terv életbe lépését, amely tulajdonképpen a Lengyelország elleni támadás fedőneve, valamint a II. világháború kezdete volt.

Végszó

Ahogy a fent leírtakból kitűnik, Németországnak a világgazdasági válságot követően kevéssel több mint fél évtizedre volt szüksége, ahhoz, hogy gazdaságát felkészítse egy újabb világháború kirobbantására. Adolf Hitler elhíresült faji nézeteiről és zsidókkal szemben támasztott drasztikus intézkedéseiről, de azt már kevesebben tudják, hogy a zsidó bankárok és üzletemberek körében racionálisan viselkedett, mert tisztában volt gazdasági befolyásukkal.

A kancellárnak szüksége volt egy nagyon felkészült gazdasági szakemberre, akit Hjalmar Schacht személyében meg is talált. Schacht nyugaton is elismert szakember volt, aki széleskörű kapcsolatrendszerrel és befolyással rendelkezett. Álláspontjuk a kezdetekben azonos volt a kancellárral, Németországot talpra kell állítani. Mind a kettejüknek szüksége volt a másikra, Schachtnak diktatórikus háttérre, Hitlernek egy pénzügyi zsenire. A munkanélküliség problémáját sikerült megoldani, azonban az

¹³ J. Ciepelewski-I. Kostrowicka-Z. Landau-J. Tomaszewski: A világ gazdaságtörténete a XIX. és XX. Században (332. oldal)

életszínvonal nem nagyon emelkedett. Minden a nehéziparnak és fegyverkezésnek a szolgálatában állt. Németország külkereskedelmi partnereivel kizsákmányoló politikát folytatott, a megrendelt árukért nem fizettek, vagy nehezen eladható német exporttermékeket adtak cserébe. Schacht olyan intézkedéseket is hozott, amelyek távol álltak saját gazdasági elképzeléseitől, mindezt azért tette, hogy eredményeket mutasson fel a náci gépezetben.

Majd, hogy Németország függetlenítse magát mindenfajta importszükséglettől, mesterségesen előállított nyersanyagokat kezdtek előállítani, amelyek természetesen nem tudták pótolni az eredetit. Lényegében ettől az időszaktól számíthatjuk, 1936-tól a fegyverkezés, háborúra való felkészülés tényleges kezdetét. Ezzel Schacht nem értett egyet, aki azért tartotta fontosnak a fegyverkezést, hogy Németországnak újra beleszólása legyen a dolgok menetébe nemzetközi szinten. Hitler viszont az ország minden erőforrását a fegyverkezésbe fektette bele. Ettől az időszaktól Hitler számára Schacht már csak egy visszatartó erőt jelentett, aki fékezi őt nagyra törő terveiben. Azonban vonakodott a félreállításától, mivel a bankár jó kereskedői vénával rendelkezett és túl nagy külföldi befolyása volt ahhoz, hogy csak úgy megszabaduljon tőle.

Azonban, ahogy közeledett a háború kezdete, gyors ütemben morzsolódtak le azok az emberek a náci gépezetből, akik nem értettek egyet, vagy vonakodtak a háború kirobbantásától. 1939-ben Schacht is erre a sorsra jutott, amikor menesztették a Reichsbank elnöki pozíciójából. Leváltották azt az embert, aki szaktudása, nemzetközi befolyása és ravaszsága nélkül Németország valószínűleg nem lett volna képes újból felemelkedni és a II. világháborút kirobbantani.

Forrás:

John Weitz

Hitler Bankárja

Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1998

J. Ciepielewski – I. Kostrowicka – Z. Landau – J. Tomaszewski:

A világ gazdaságtörténete a XIX. és a XX. században

Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1974.